

СОЦІАЛЬНА ФІЛОСОФІЯ

УДК 316.45

ЕКЗИСТЕНЦІЙНЕ ПІДҐРУНТЯ СУСПІЛЬНИХ ВИКЛИКІВ І ТРАНСФОРМАЦІЇ СОЦІАЛЬНИХ ГРУП СОЛІДАРНОСТІ

В. Ф. Ятченко, доктор філософських наук, професор
О. В. Олійник, кандидат соціологічних наук
yatchych@mail.ua

Анотація. Проаналізовано феномен суспільних викликів, а також процесів виникнення, трансформації, замикання груп солідарності. Одним зі способів регулювання суспільної поведінки й світоглядних налаштувань, який часто застосовується владними інституціями, є культивування страху (в тому числі і в його екзистенційному вимірі як Страху) у свідомості окремих соціальних груп. На прикладі української історії кінця 1920-х – початку 1930-х років показано, як владні структури за допомогою штучного культивування почуття страху за саме своє існування у свідомості різних груп українського соціуму намагалися знівелювати протестні налаштування в суспільстві, які вже виразно набирали форм виклику. Проаналізовано процеси формування соціальних груп типу «солідарності сильних», «солідарності слабких», «солідарності проти».

Ключові слова: *суспільний виклик, групи солідарності, екзистенційна соціологія, «солідарність сильних», «солідарність слабких», «солідарність проти», екзистенційний вимір суспільних викликів.*

Як у самій природі суспільних викликів, так і в системі утворення груп солідарності визначне місце належить змістовій експлікації екзистенційних проривів у процесах духовно-перетворюючої діяльності людини. Екзистенційний прорив ми розуміємо тут як духовний стан людини, у момент якого вона проламується за межі усталених уявлень про себе й світ і переживає свої глибинні, сокровенні настановлення крізь призму загальнолюдських цінностей, у вимірах смислу власного існування, свого місця в суспільстві, свого ставлення до життя й смерті. Найважливішими екзистенціалами виступають смерть, страждання, страх, життя, відповідальність, воля та ін.

Екзистенція охоплює не тільки філософський, але й соціальний вимір буття людини, адже осягнення, здобуті під час екзистенційних проривів, особистість екстраполює і на свої орієнтації в суспільстві, на своє ставлення до інших особистостей, до груп, назагал до суспільних відносин. Ці осягнення, перетворившись на стійкі настанови, на довгі роки й десятиліття можуть стати потужним регулятором поведінки особистості в соціумі, її життєвої

програми, у тому числі й вирішальним мотивом сприйняття нею тих чи інших груп як груп зі спорідненими інтересами, груп солідарності.

Тому й важливим елементом актуальності теми, заявленої в цій статті, постає реальне значення екзистенційної складової механізму регуляції суспільних відносин, а звідси й висвітлення ролі екзистенційного підґрунтя як одного із системоутворюючих факторів процесу виникнення й функціонування груп солідарності в умовах пошуку відповіді на посталі суспільні виклики. З іншого боку, вивчення змістової наповненості екзистенційного підложжя формування соціальних груп солідарності здатне поглибити дослідження механізмів, покладених в основу формування й трансформації соціальних груп солідарності як реакцію на сучасні суспільні виклики.

Подібного роду дослідження допоможуть також конкретизувати й тематизувати пошуки шляхів розв'язання актуальної на сьогодні в нашому суспільстві проблеми – як особистість може зберегти особистісне начало, перебуваючи в групі однодумців (і поділяючи основоположні настанови групи) в уніфікаційних за своїм напрямом політичних, моральних, художніх практиках сучасності?

Аналіз основних досліджень і публікацій. Конкретні проблеми екзистенційного виміру людської діяльності, екзистенційного аспекту міжособистісних та міжгрупових відносин уже ставились у нашій філософській і соціологічній літературі. Питання виявів природи людської екзистенції, форм її експлікації, місця екзистенційних проривів у структурі духовно-практичної діяльності людини вже кілька років досліджують вчені Інституту філософії АН України Є. Андрос, А. Дондюк, Г. Шалашенко, В. Табачковський та інші [1, 7, 8]. У працях українського соціолога Мельникова розроблюються проблеми екзистенційної соціології, зокрема роль екзистенціалів у людському спілкуванні [7, 8]. Це актуальні й серйозні праці. Однак проблеми ролі екзистенційних факторів у створенні соціальних груп, зокрема груп солідарності, місця цих факторів у виникненні суспільних викликів і реакцій соціуму на них, ще чекають на своїх дослідників.

Мета дослідження – аналіз феномена суспільних викликів, а також процесів виникнення й трансформації груп солідарності.

Виклад основного матеріалу. В суто соціологічному вимірі проблема солідарності – це проблема змісту, суспільної спрямованості й форм відносин та стосунків солідарності між особистостями всередині соціальних груп і між ними. *Групи солідарності* виникають, по-перше, як на основі об'єктивного збігу певного кола інтересів їх носіїв, так і на підґрунті суб'єктивних уявлень особистостей про спорідненість своїх інтересів, хоча, насправді, ці інтереси можуть не лише не збігатися, але й бути інтересами-антагоністами. По-друге, соціальну групу можна назвати групою солідарності тоді, коли її члени відчувають готовність до того чи іншого роду підтримки або й співдій з іншими членами цієї групи.

У цьому полягає одна зі специфічних рис груп солідарності стосовно інших соціальних груп. Серед значної множини факторів, під впливом яких формуються групи солідарності, в умовах прискорення соціальних процесів та урізноманітнення суспільних ризиків особливе місце належить фе-

номену суспільного виклику. Під *суспільними викликами* в даному разі ми розуміємо такі соціальні чи духовні феномени, які у своєму розвитку: а) набули якості фактора загрози існуючим соціальним структурам; б) вимагають адекватної реакції з боку відповідних інституцій.

Виклик всередині себе проходить кілька фаз розвитку, послідовність і ступінь зрілості яких можуть варіюватись, актуалізуватись або втрачати актуальність залежно від змін в оточенні групи або всередині самої групи. У ряді ситуацій зародковою формою виклику може виступати ризик як свідомо обраний акт, що утримує в собі потенційну або реальну існуючому стану розвитку суб'єкта ризику. Загроза, що усвідомлена як реальна загроза і вже досягає такого ступеня напруженості, який потребує негайного реагування і загрожує групі чи всьому суспільному організму серйозними дисфункціями в разі відсутності такого реагування, називається викликом.

Виклик потребує злагодженої дії людей або всередині соціальної групи, або в міжгрупових стосунках. Ефективність цієї злагодженості істотним чином залежить від взаємоузгодженості духовних налаштувань суб'єктів спільноти, яка відповідає на виклик. Іншими словами – від наявності й ступеня *солідарності* цих суб'єктів. Тому будь-який серйозний суспільний виклик є викликом солідарності.

Усвідомлюючи всю складність і багатовимірність проблеми, зупинимося на деяких питаннях модифікації соціальних груп солідарності під впливом суспільних викликів в українському соціумі.

Розглядаючи специфіку взаєморефлексії чи – ширше – взаємозв'язку суспільних викликів із процесами виникнення чи заникання соціальних груп солідарності в українському соціумі, слід, насамперед, зосередити увагу на тій групі викликів, реакція на які спирається на екзистенційні фактори світогляду й породжує нові соціальні групи солідарності. Для прикладу звернімося до українських реалій часів становлення соціалістичного устрою.

Уже наприкінці 1920-х – початку 1930-х років виявили свою неефективність накинені державою форми стосунків владних структур із трудовими верствами: усупільнення праці у вигляді комун, обтяжлива система численних податків і позик, репресивні форми політичного управління та ін. Ці форми постійно породжували соціальну й духовну напруженість у суспільстві, що призводило до загрозливого зростання відчуження влади від основної маси населення і нерідко виливалось у повстання. Перед владою постав серйозний виклик, який загрожував самому її існуванню. Окрім інших форм реакції влади було й намагання притлумити соціальне невдоволення шляхом штучного роздування страху широких верств населення перед внутрішніми “ворогами” і виставлення державної влади як єдиного та надійного захисника від цих “ворогів”.

Рівнобіжно формувалось і протилежне: відчуття страху перед всемогутньою державою, передбачити радикальні й репресивні кроки якої виявляється неможливим. Центральна і місцева преса цих років переповнена матеріалами про підступи й розкриті змови проти радянської влади, про розстрільні вирокі судів і негайне виконання цих вироків, про бороть-

бу зі шкідливими формами світогляду (куркульського, релігійного, ревізійністського і т. д.). Як наслідок, екзистенційний підсвідомий і неозначений Страх людини перед чужим їй світом суспільних відносин набував, завдяки психологічним і політичним маніпуляціям влади, конкретного вигляду страху перед реальним і уявним ворогом. Іншими словами, екзистенційний страх штучно перемикався з основних сфер життєдіяльності на інші сфери.

Тут не зайвим буде зупинитися на методології визначення екзистенційного характеру Страху. Психологи визначають страх як різновид загальнокультурного концепту, спрямованого на виживання особи у соціумі [6, с. 101] та виокремлюють три етапи механізму виникнення страху: 1. Тривога. 2. Переляк як стан усвідомленої небезпеки. 3. Власне страх як стан повної дезорганізації особи [4, с. 194]. Власне перехід до третьої фази і свідчить про екзистенційний характер переживань особистості. І, також можна сказати, що з кожним етапом процес утворення груп солідарності заради збереження (повернення) безпеки стає більш імовірним.

Державою здійснювалися (і безуспішно!) спроби формування й нових груп солідарності – “солідарності проти”: бідні верстви разом із державою супроти “глитаїв”, солідарність безвірників проти віруючих, солідарність класово споріднених особистостей проти класово чи світоглядно ворожих членів сім’ї, друзів чи односельців (газети охоче вміщували заяви дорослих дітей про розрив із батьками на ґрунті релігійної або політичної ворожнечі). Це був один із різновидів “солідарності сильних” проти вочевидь слабшої сторони. Відчуваючи свою належність до когорти сильних, частина її суб’єктів намагалася доповнити це відчуття, ідентифікуючи супротивну сторону як набрид морально й інтелектуально примітивніших істот, за першої-ліпшої нагоди демонструючи до них свою зневагу та ненависть.

Водночас, як протест проти такої політики влади, як реакція на страх перед перспективою втрати безпеки існування, зубожіння й т. п. виникали й протилежно налаштовані групи “солідарності проти” – надрегіональні, надкласові, наднаціональні групи протесту. Часто їх об’єднував, *солідаризував* єдиний фактор – прагнення убезпечити себе від свавілля влади, послабити політично сублімований екзистенційний Страх перед загрозами для власного існування. Маємо тут справу вже з іншим типом солідарності – “солідарністю слабких”, як назвав її З. Бауман [2, с. 26]. Носії цього типу солідарності відчували зневажливе ставлення до себе з боку суб’єктів “солідарності сильних” і платили їм тією самою монетою. Суспільство ставало сукупністю атомізованих антагоністичних груп, що істотно полегшувало владі управління всіма цими групами. Так новочасні виклики породжували новочасні ж групи солідарності.

Для сучасного українського суспільства також характерний високий ступінь відчуття страху перед втратою базових умов безпеки власного існування.

Переконливо ілюструють цю установку результати соціологічних опитувань жителів України, проведені Центром соціальних та маркетингових

досліджень "СОЦИС", Київським міжнародним інститутом соціології, соціологічною групою "Рейтинг" і Центром Разумкова, які здійснювалися у березні та жовтні 2014 р. [9, 10]. Домінуючим серед інших тривог і побоювань українців виступає страх війни, якнайбезпосередніше пов'язаний із загрозою самого існування й знищення основних умов життєдіяльності населення (у березні 2014 р. військову загрозу як основне джерело тривог українців назвали 66 % респондентів; громадянські конфлікти всередині країни – 49,4%; невивплата зарплат і пенсій – 47,5% ; безробіття – 45%). Варто додати: уже в жовтні 2014 р., згідно з результатами аналогічного дослідження, кількість тих, хто відчуває на собі страх війни, зросла на 11% і досягла 77% [10].

Як реакція на ці страхи могли виникнути й відповідні групи солідарності, спрямовані проти владних структур, які виявляють увіч недостатні заходи для зменшення безробіття, недопущення падіння життєвого рівня, інфляції і т. д. Це становило безпосередню загрозу для владних структур.

Але експлуатація владою почуття страху населення у власних політичних чи бізнесових цілях виявилася в українському суспільстві дуже живучою. Як давно вже фіксують психологи, педагоги, філософи й засоби масової інформації – як державні так і приватні – свідомо заакцентовують феномен страху в численних сюжетах про вбивства, пограбування, насилля, обман. Саме такого роду повідомленнями рясніють перші сторінки багатьох газет, саме з цього розпочинають новинарні повідомлення телеканали. Це знову-таки змушує людей відчувати свою беззахисність, свою вразливість перед бандитами, хуліганами, рейдерами... І знову-таки формується "соліданість слабких", але тепер вже супроти груп із девіантною поведінкою, які відтепер сприймаються вже як головні винуватці стану незахищеності й покинутості.

У такий спосіб владні й олігархічні структури намагаються перенести тривоги особистості, породжені загрозою втрати роботи, зниження життєвого рівня внаслідок зростання цін тощо, у сфері переживання загроз із боку кримінальних елементів, ненадійних сусідів, злочинних груп тощо. Протестну ж налаштованість в основних сферах життєдіяльності стосовно носіїв владних повноважень чи бізнесових кланів прагнуть у такий спосіб якщо й не відвести взагалі на задній план, то хоч би притупити.

Не менш яскравим прикладом може бути дискусія навколо закону про зброю. Цей закон приховує в собі цілий ряд небезпек психологічного характеру, адже він свідомо гіперболізує небезпеку терору, експлуатуючи екзистенційне відчуття страху, тривоги, свідомо чи несвідомо відвертаючи увагу людей від дій влади й олігархату. Ось цей тип "солідарності загрожених" є сьогодні чи не найпоширенішим типом солідарності в українському соціумі.

Інший ряд викликів загніжджений у новітніх соціальних і духовних реаліях сьогодення. Нагальна потреба цивілізаційної самовизначеності України вже мабуть ні в кого не викликає сумніву. Необхідність орієнтації на прогресивні зразки організації суспільного життя підштовхує цілу низку

раніше політично індивідуальних соціальних груп до переконання про входження України до європейського культурно-цивілізаційного кола.

Уже перші кроки в царині впровадження за європейським зразком мережевого характеру стосунків у економічній і соціальній сфері натикаються на серйозну протидію у вигляді тотальної централізації управлінської діяльності. Подальше тривання такої протидії загрожує вихолощенням змісту ринкової економіки, паралічем демократичних процесів всередині суспільства і нестійкістю зовнішньополітичних орієнтацій держави. Цілком впевнено можна сказати, що таке протистояння вже набуло характеру суспільного виклику.

Одним із кроків із нейтралізації цього виклику мусить стати децентралізація управлінської сфери, про яку вже багато написано і ще більше сказано. Слід, однак, мати на увазі внутрішню суперечливу сутність явища децентралізації, надто в її свідомісному вимірі, в її впливі на духовні інтеграційні (солідарнісні) й дезінтеграційні процеси в соціумі. Духовні ризики децентралізації в донедавна тоталітарній державі полягають у тому, що в посттоталітарній свідомості обмеження владних повноважень центру породжує переконання про відмову держави від функцій захисту слабкої та безправної особистості.

Сприйняття такої перспективи як особистої небезпеки й усвідомлення власної незахищеності перед імовірними екзистенційними загрозами спонукає особистості до колективних самозахисних дій. Але самі по собі ці дії можуть породити амбівалентні за своїм характером наслідки:

а) такого роду мобілізація гальванізує вже згаданий особливий вид суспільної солідарності – "солідарність слабких", які шукають захисту в опорі на власні сили;

б) ця ж мобілізація може й руйнувати "солідарність слабких", адже виховані в тоталітарному суспільстві особистості навіть у протестних діях часто апелюють до центральної (саме центральної!) влади (перекривають дорогу, пікетують Адміністрацію Президента, генпрокуратуру, Верховний суд, Верховну Раду), щоб їх почув Президент та інші представники влади, адже ніякого свого впливу вони не мають і чудово це розуміють.

Тому така солідарність чисто ситуативна і вона, по-перше, є неадекватною відповіддю на виклик тоталітаризму, а, по-друге, в разі невдачі учасники і свідки цих протестних дій починають відшукувати інші, цього разу вже індивідуальні шляхи відведення особистісних екзистенційних загроз, продукуючи і культивуючи в такий спосіб у собі риси *антисолідарності*, здатності до зради, угоди́вства, егоцентризму, толерації корупції тощо.

Високий динамізм сучасного суспільства дає підстави характеризувати його як суспільство, що перебуває в стані безперервного становлення [5, с. 3]. Щораз стрімкіша змінюваність соціальних структур і груп, у функціонування яких "вписується" життєдіяльність особистості, обмежує її життєву програму, змушує обирати короткочасні життєві проекти. Такі трансформації базисних настанов особистості сприяють збідненню духовної

наповненості міжособистісних та міжгрупових відносин, вихолощують почуття солідарності, вибудоване на ґрунті цих стратегічних програм.

Натомість солідарність на базі швидкоплинних життєтворчих проектів уже за визначенням не може залишатися стійкою, а часто навіть не береться до уваги після досягнення особистістю мети, заради якої ця солідарність і була викликана до життя. Як наслідок, сьогодні маємо незначний відсоток українців, які визнають національну ідею визначальним об'єднуючим фактором української нації [11].

Є дослідження дискурсу соцмереж, які констатують високий рівень інтеграції всередині регіонів, але "Як доходить до спілкування у соціальних мережах, немає жодних результатів, які б свідчили про наростання почуття солідарності, що виходить за межі безпосередніх географічних уподобань" [3], отже, мова йде про "солідарність регіонів". Можна припустити, що це пов'язано з тим, що тривоги українців ще не наблизилися до критичного рівня, однак, це припущення потребує додаткового дослідження. Вивчення міжрегіональної солідарності також потребує більш детального подальшого аналізу, спрямованого не тільки на пошук спільного й відмінного, але і чинників посилення внутрішньогрупової та міжгрупової солідарностей.

Аналогічна ситуація складається і в сфері солідарності на базі національних традицій. Давні традиції щораз частіше й радикальніше розбігаються із засобами, необхідними особистості для реалізації життєвих проектів, втрачаючи одночасно свої опікунсько-патерналістичні функції. Своєрідним підсилювачем ізоляції особистості від кола моральних, естетичних, релігійних, виховних традицій, притаманних її батькам, етносу, постає також тенденція унезалежнення її статусу й кар'єрного зростання від належності до певних соціальних груп.

Висновки. Підсумовуючи сказане вище, можна зазначити, що:

1. У міру того, як перед суспільством або його окремими групами постають нові виклики, утворюються й нові форми солідарності.

2. З посиленням відчуття небезпеки, страху й усвідомленням індивідами власної незахищеності перед імовірними екзистенційними загрозами ймовірність виникнення й посилення різних форм солідарності зростає.

3. Зафіксовані такі нові форми суспільних солідарностей, як "солідарність сильних", "солідарність слабких", "солідарність проти", "солідарність загрозованих", "солідарність регіонів".

4. Наслідки виникнення (посилення) різних форм солідарностей можуть бути неоднозначними, що потребує різнобічного аналізу їх сутності, чинників, закономірностей розвитку тощо.

Назагал виникнення чи зникнення груп солідарності закорінене в гармонії чи конфлікті всередині самої особистості, а оскільки ці стани можуть перетинатися між собою, протистояти один одному тощо, то одні й ті самі особистості можуть бути солідарними в одній площині і бути антагоністами в іншій. Тож види солідарності виявляють тут свою залежність від системи ідентифікацій і самоідентифікацій особистості. Ці проблеми ще чекають на поглиблене дослідження.

Список літератури

1. Людина в есенційних та екзистенційних вимірах / [Андрос Є. І., Дондюк А. М., Табачковський В. Г. Шалашенко Г. І.]. – К. : Наукова думка, 2004. – 246 с.
2. Бауман З. Плинні часи: життя в добу непевності / З. Бауман ; пер. з англ. Антона Марчинського ; наук. ред. Юлія Ємець-Доброносова. – К. : Критика, 2013. – 176 с.
3. Дуванова Д. Розділяй думки і завойовуй території: як війна на Донбасі розколює націю [Електронний ресурс] / Д. Дуванова, А. Нікольсько-Ржевський // VoxUkraine, 10.08.2015. – Режим доступу : http://voxukraine.org/2015/08/10/yak-viyna-na-donbasi-rozyednuye-natsiyu_ukr/
4. Завадська В. Страх як ознака живого у ритуально-міфологічному комплексі // Література. Фольклор. Проблеми поетики : зб. наук. пр. / редкол. : Г. Ф. Семенюк, О. С. Снитко, О. П. Івановська та ін. – К. : КНУ, 2011. – Вип. 35. – С. 194–201.
5. Кравченко С. А. Становящаяся сложная социальная реальность: проблемы новых уязвимостей / С. А. Кравченко // Социс. – 2013. – № 5. – С. 3–11.
6. Кузьменко О. Образ «страху» як етноконстанта фольклорних наративів про історичні драми першої половини ХХ ст. / Оксана Кузьменко // Соціальні зміни і поворотні моменти: макроподії крізь призму автобіографічної розповіді : Матеріали міжнар. наук. конф., [м. Львів] 25–26 вересня 2014 р. / [упорядники : О. Р. Кісь, Г. Г. Грінченко, Т. Пастушенко]. – Львів. : Інститут народознавства НАН України, 2014. – С. 83–101.
7. Мельников А. С. Экзистенциальный поворот у сучасній соціології / А. С. Мельников // Соціологія: теорія, методи, маркетинг. – 2011. – № 2. – С. 160–177.
8. Мельников А. Проблемное поле экзистенциальной социологии / А. Мельников // Социология: теория, методы, маркетинг. – 2008. – № 2. – С. 83–102.
9. Мичковская Н. Чего украинцы боятся больше всего [Электронный ресурс] / Наталья Мичковская // Комсомольская правда в Украине, 2014. – Режим доступа : <http://kp.ua/life/446094-chemo-ukrayntsy-boiatsia-bolshe-vseho>
10. Чого найбільше боятся українці [Електронний ресурс] // ВолиньPost, 2014. Режим доступу : <http://www.volynpost.com/news/40852-chogo-najbilshe-boiatsia-ukrainci-opytuvannia>
11. 40% українців не знають, у чому національна ідея України [Електронний ресурс] / ZAXID.NET., 2011. – Режим доступу : http://zaxid.net/news/showNews.do?40_ukrayintsiv_ne_znayut_u_chomu_natsionalna_ideya_ukrayini&objectId=1131578

ЭКЗИСТЕНЦИАЛЬНОЕ ОСНОВАНИЕ СОЦИАЛЬНЫХ ВЫЗОВОВ И ТРАНСФОРМАЦИИ СОЦИАЛЬНЫХ ГРУПП СОЛИДАРНОСТИ

В. Ф. Ятченко, О. В. Олейник

Аннотация. Проанализирован феномен общественных вызовов, а также процессов возникновения, трансформации, исчезновения групп солидарности. Одним из способов регулирования социального поведения, который часто применяется властными структурами, является культивирование чувства страха (в том числе в его экзистенциальном измерении как Страх) в сознании отдельных социальных групп. На

примере украинской истории конца 1920-х – начала 1930-х годов в статье показано, как властные структуры при помощи искусственного культивирования чувства страха за само свое существование стремились нивелировать протестные настроения внутри социума, которые уже отчетливо обрели формы вызова. Проанализированы процессы формирования социальных групп типа "солидарности сильных", "солидарности слабых", "солидарности против".

Ключевые слова: общественный вызов, экзистенциальная социология, группы солидарности, «солидарность сильных», «солидарность слабых», «солидарность против», экзистенциальное измерение общественных вызовов.

EXISTENTIAL FOUNDATION OF SOCIAL TRANSFORMATION CHALLENGES AND SOLIDARITY OF SOCIAL GROUPS

V. Yatchenko, O. Oliinyk

Annotation. *The article attempts to analyze the phenomenon of social challenges by the existential foundations, as well as the processes of emergence, transformation, disappearance of one of the varieties of social groups - solidarity groups. One of existentials which is capable to producing social challenges, is Fear. On example of Ukrainian history of the late 1920th - early 1930th, the article shows how the power structure tried to neutralize the mood protest within society that have already acquired the form of the challenge. The article in the light of the impact of existential in nature regulators of social behavior (desire to obtain security guarantees for its existence , comprehension of the meaning of life and building a life meaning orientations) analyzes the processes of social groups formation such as «solidarity of strong», «solidarity of weak», «solidarity against».*

Key words: *Public challenge, existential sociology, group solidarity, «solidarity of strong», «solidarity of weak», «solidarity against», existential dimension of public calls.*

УДК 130.2 : 930.85

ТЕОРІЯ ЦИВІЛІЗАЦІЙ ЯК ПЕРСПЕКТИВНИЙ НАПРЯМ РОЗВИТКУ СУЧАСНОЇ ГУМАНІТАРНОЇ НАУКИ

T. В. Данилова, кандидат філософських наук
daniлова_tv@ukr.net

Анотація. *Зосереджено увагу на дослідженні теорії цивілізацій в контексті розвитку сучасного гуманітарного знання. Теорія цивілізацій*

© Т. В. Данилова, 2015